

Euskerea erabilteko

IRAKURGAI ERREZ POLITAK

Textos con vocabulario
reducido para principiantes

Nun zer:

I.—ESKUTITZ GALDUA

II.—LAPURRAK DATOZ

III.—ZORI ONEKO
LAPURRA

(Iru antzerki labur)

Preparado por:

EUSKERAZALEAK

ASOCIACION PARA EL FOMENTO
DEL VASCUENCE

Idazlanok euskera errezean eta iztegi laburrez idatzi dira, ta asmo onegaz argitaratzen doguz:

Gure izkuntza ikasten diarduenak, irakurgai polit eta egokien bidez, ikasi daben apurtxoalkarrizketan erabilli dagien.

Ori dala-ta, antzerki-eran agertuko dira geienetan orrelako idaztitxoak. Orretara, ikasleak antzestuta, lagun-arteko euskera bizia erabilten oituko dira.

Tienen estas obritas, escritas en un lenguaje fácil y con un vocabulario reducido, la finalidad de proporcionar a los estudiantes de nuestro idioma temas de lectura asequibles a sus todavía escasos conocimientos, y la ocasión de practicar el diálogo usual. Se dan a estas lecturas, preferentemente, la forma de pequeñas obras teatrales para que en los colegios o centros puedan ser representadas por los alumnos y sirvan así para practicar mejor el idioma.

Edita:
Euskerazaleak
Asociación para el fomento
del Vascuence
Colón de Larreátegui, 14-2.º dcha.
Bilbao

Depósito Legal. BI. - 1.928 - 1970

ESKUTITZ GALDUA

- Lagunak: — Bolnia-ko ERREGAEA.
— PAUL Printzipea, Erregearen anaia.
— JON, morroia.
— MATXIN, Jon-en aita zaarra.
— DUPIN jauna.
— Iru gizon.

LEENENGO AGERRALDIA: Errege-etxean

(Erregea jesarrita dago, idazten. Erregearen anaia, Paul Printzipea, sartu ta zutunik gelditzen da, Erregearen aurrean).

PAUL **Nori idazten deutzazu, anaia?**

ERREGE **Prantzia-ko Erregeari idazten deutzat, Paul. Iñok ez dau ikusi bear eskutitz au. Eskutitz au norbait-tek ikusten badau, orduan burrukea sortuko da. Saxia-ko Erregea burrukan asiko jaku. Gerrea sortuko da.**

PAUL **Gizon batzuk etorri dira or, zu ikustera, bide barria dala-ta. Esango deutset ona sartzeko?**

ERREGE **Ez! Neu joango naz kanpora, ta atarian ikusiko dodaz. Zu, bitartean, egon emen. (Erregeak argiontzia ipinten dau eskutiz ganean, au gordetako. Gero, kanpora doa. Paul Printzipea jesarri egiten da ta liburu bat ärtzen dau. Jon morroia sartzen da gelan. Zapi bat dakar eskuan. Gelea garbitzen asten da. Maia be zapiaz igorditen dau. Jaso argiontzia, ta garbitzen asten da. Orduan, eskutitza**

ikusten dau. Zapia ipinten dau, arin-arin, eskutitz-azpian. Gero, jaso zapia, eskutitz ta guzti, ta urten egiten dau, arin. Berak urten eta Paul-ek dei egiten deutso).

- PAUL **Jon!**
- JON **Bai, jauna.**
- PAUL **Jon, gaur basora noa ni, zaldi-ganean. Mesedez, garbitu nire zaldia. Zeu be neugaz etorriko zara.**
- JON **Bai, jauna. (Jon ba doa. Erregea sartzen da. Maira doa. Argiontzia jasoten dau).**
- ERREGE **Paul, zuk artu dozu nire eskutitza? Ementxe itzi dot nik; baiña orain ez dago emen.**
- PAUL **Ez, nik ez dot artu. Ortxe egon bear dau.**
- ERREGE **Ba ez dago emen. Zer egingo dot nik? Saxia-ko Erregeak eskutitz ori ikusten badau, gerrea sortuko da! Zer egingo dot nik?... Sartu da iñor gelara?**
- PAUL **Morroi bat sartu da.**
- ERREGE **Zein morroi?**
- PAUL **Jon.**
- ERREGE **Uste dozu orrek artu dauala?**
- PAUL **Ez dot uste orrek artu dauanik zure eskutitz ori. (Atera doa): Jon! Jon! (Sartzen da Jon).**
- JON **Bai, jauna.**
- PAUL **Zu gela onetara sartu zareanean, ikusi al dozu eskutitz bat mai-ganean?**
- JON **Ez, jauna. Nik ez dot eskutitzik ikusi.**

BIGARREN AGERRALDIA: DUPIN JAUNAREN GELAN

(DUPIN jauna leio-aurrean dago, zutunik. Maira doa gero, arin-arin, ta jesarri egiten da. Dandabatxu bat atean).

- DUPIN **Aurrera. Aurrera, Paul Printzipe ori! (Errege ta Paul Printzipea sartzen dira. Paul-ek bizar aundi bat dauka. Erregeak arpegia estalduta dakar).**

- PAUL Zelan ezagutu gaituzu ba?
- DUPIN Nik dana dakit... Zer egin bear dot zuen alde?
- PAUL Ara: Erregeak eskutitz bat idatzi eban...
- DUPIN A! Eskutitz bat idatzi eban... ta norentzat?
- PAUL Ori ez deusut esan gura.
- DUPIN Dan-dana esan bear deustazu... Eskutitz ori, Prantzia-ko Erregearentzat izango zan, ezta?
- PAUL Ixilik! Ez gero, ori iñori aitatu! Iñok be ez dau jakin bear ori. Saxia-ko Erregeak jakiten badau, gerrea sortuko da...
- DUPIN Baiña norbaitek jakingo dau... Zuek eskutitz ori galdu egin dozue, ezta?
- ERREGE Bai, eskutitza galdu egin dogu. Mai-ganean itzi neban nik, neure gelan. Paul, nire anaia au, antxe egon zan gelan. Ez zan iñor sartu gelara...
- DUPIN Iñor bere ez?
- ERREGE Bai, Jon morroia sartu zan gelara. Besterik iñor bere ez zan sartu.
- DUPIN A!
- PAUL Zer uste dozu zuk? Morroiak artuko ebala eskutitza? Ez, ez eban arek artu eskutitza. Aren gelea arakatu dogu, ta ez dago an eskutitza. Aren sakelak be arakatu doguz. Alde guztiak arakatu doguz, baiña alperrik: ez dogu ezer aurkitu.
- DUPIN Orduan, berak dauka aldean. Aldean daroa. Bere soiñekoetan gordeta daroa.
- PAUL Ta zelan arakatuko doguz aren soiñekoak?
- DUPIN Entzun. Zoaz zu zaldi-ganean basora. Jon be eroan zeugaz. Neu be baso orretara joango naz, iru gizonegaz, eta orduan diru guztia kenduko deusuet: ganera, zuen soiñekoak be arakatu dodaz, diru geiago edo pitxi geiago ete dozuen ikusteko. Gaur eguerdian joan ta txabola txikiaren ondoan ibili ego-aldeko bidetik. An izango naz neu be. (Dupin zutundu egiten da. Atea idigi, ta Errege ta Paul Printzipa kanpora doaz).

IRUGARREN AGERRALDIA: BASOAN

- PAUL *(Kanpotik)*. Oñez ibiltea gura dot. Zaldietatik jatsi egingo gara emen. Etorri, Jon. *(Paul Printzipea ta Jon sartzen dira)*.
- PAUL Au bai baso ederra! Ta auxe da tokirik ederrena, txabola onen inguru au. Ezagutzen dozu au, Jon?
- JON Bai orixe! Ondo ezagutzen dot nik au. Sarritan ibili naz inguru onetan. Gure aita zaarra be emen-txe ondoan bizi da... Baso onen beste aldean bizi da.
- PAUL A! bai? Ta noiz ikusi dozu azkenengoz aita?
- JON Ba... noiz ikusi dot, ba? A, bai! Zeuk eskutitzaren barri itandu zeunstan biaramonean izan zan. Ba dakizu... Erregeak galdutako eskutitz a.
- PAUL A, bai!... Orain jesarri egingo gara. *(Dupin jauna dator, iru gizonegaz)*.
- DUPIN Zutunik biok eta geldi! Bestela tiro bana botako deusuet! Gora eskuak! Ea, neure gizonok, kendu orrei dirua! Kontuz, gero; ez itzi ezer gordeta. Arakatu ondo euren soiñekoak be!
- JON Ni morroi bat baiño enaz. Nik ez daukat dirurik.
- DUPIN Ene! Morroia? Sarritan morroiak eukiten dau gordeta jaun aberatsaren dirua; orduan, jaun aberatsak esaten dau: «Nik ez daukat dirurik». Eta morroiak esaten dau: «Ni morroi bat baiño ez naz»... Eta, olan, guk ez dogu ezer irabazten. Arakatu ondo morroia be! *(Gizonak Paul-en dirua Dupin jaunari emoten deutsoe. Jon-en soiñekoak be arakatzen dabez. Gero, joan egiten dira)*.
- JON Ai ene! Ai ene! Nire amar urre-diruak! Amar urre-diru euki dodaz nik aldean, eta kendu egin deustez.
- PAUL Ez egin negarrik: neuk emongo deusut diru ori... Ta besterik ezer kendu deusue? Niri eskutitz eta paper guztiak be kendu deustez...
- JON Niri ez; nik ez dot euki aldean ez eskutitzik, ez paperik...

LAUGARREN AGERRALDIA: DUPIN JAUNAREN GELAN

(*Dupin jauna mai-aurrean dago, jesarrita. Paul Printzipea ondoan dago, zutunik*).

DUPIN Ez, an ez egoan eskutizik. Ez eukan paperik.

PAUL Eta ba eukan dirurik?

DUPIN Ezta.

PAUL Ezetz? Amar urre-diru eukazala esan eustan, ba, berak. Eta nik, beste amar urre-diru emon deutsadaz. Gaiztoa da, benetan, morroi ori!

DUPIN Bai, neuk be entzun neban, arek zuri zer esan eutsun.

PAUL Noiz?

DUPIN Zu txabola ondoan zengozala. Bere aita be aitatu eutsun.

PAUL Bai. Baiña, zergaitik diñozu ori? Aitak ez eban artu Erregearen eskutitza.

DUPIN Ez. Arek ez eban artu. Baiña, bear bada, berak eukiko dau. Noiz joan zan Jon aita ikustera? Eskutitza artu eban biaramonean. Biaramonean!

PAUL Orduan, etxe ori be arakatu egin bear dogu.

DUPIN Ez. Ezin dogu ori egin. Ezin dogu orren etxera joan eta eskutizaren billa asi. Berak esango deusku: «Nik ez dakit eskutiz orren barri». Eta, arakatuta be, ez dogu aurkituko. Eskutiz bat gauza txikia da. Gauza erreza da eskutiz bat gordetea, iñok ez aurkitzeko eran.

PAUL Zer egingo dogu, orduan?

DUPIN Ba dakit zer egin. Nik beti jakiten dot zer egin. (*Dupin jauna atera doa. Bere iru gizonen deitzen deutse. Sartzen dira oneik*). Ara: oraintxe azalduko deusuet nire asmoa: Matxin zaarraren etxera joango naz ni. Barrura sartu aurretik, papera ta egurra ipiñiko dodaz Matxin-en etxeko leio-aurrean. Zuetariko batek leiostik barrura begiratuko dau, baiña zeuon burua agertu barik, gero!... Ni neure kokotari azka asiko naz. Ni ori egiten ikustean,

- emon sua paperari. Gero, deadar au egin: «Sua! Sua! Etxea sutan dago!»... Auxe da dana.
- GIZONAK **Ondo dago. Ba dakigu zer egin. Ta noiz joango gara, ba?**
- DUPIN **Oraintxe. Neu be laster elduko naz ara.**

BOSGARREN AGERRALDIA: MATXIN-eneko gela baten

(Matxin zaarra jesarrita dago, irakurten. Deadar bat entzuten da kanpoan: «Etorri! Lagundu niri!». Matxin atera doa).

- MATXIN **Zer? Zer jazoten da?**
- DUPIN **Ai ene! Ondo-ezik nago. Ai! Lagundu niri! Itzi niri barrura sartzen, mesedez!** *(Matxin-ek atea idigiten dau).*
- DUPIN **Basoan ibili naz zaldi ganean, eta ondo-eza egin jat. Ezin naz ibili be... Jesarriko naz ementxe, apur baten?**
- MATXIN **Bai, jesarri. Baiña jatekorik ez deusut emongo. Eskeko asko etorten da ona, ta jatekoa eskatzen dabe. Nik kanpora botaten dodaz danak. Zergaitik ez dabe lanik egiten? Alper andi batzuk dira orreik!**
- DUPIN **Ba, ara: ni ez naz eskekoa. Nik ez dot jatekorik gura. Ementxe jesarrita egotea baiño ez dot gura, ta gero aurrera jarraitu. Eskerrik asko!** *(Matxin jesarri barrero, ta irakurten asten da).*
- DUPIN **Au bai baso ederra!** *(Matxin-ek ez diño ezer).*
- DUPIN **Gaurko beroa bai aundia, ezta?** *(Matxin-ek ez diño ezer).*
- DUPIN **Zu... Ezagutzen dozu zuk iñor Erregearen etxean? Nik ezagutzen dot bat, Jon izenekoa...**
- MATXIN **A, bai?**
- DUPIN **Gizon langillea ta zuzena da.**
- MATXIN **Al Ta Jon-ek ezagutzen zaitu zeu?**

- DUPIN **Bai, ondo ezagutzen nau. Ta laster obeto ezagutuko nau... Nire izena Smith da.**
- MATXIN **Smith? Ez dau, ba, berak zure izenik egundo aitatu.**
- DUPIN **Jausi egin naz basoan: arbola bat jo dot buruaz. (Kokotari azka asten da) (Kanpoan zaratea. Deadarrak: «Sua! Sua...» Leio-aurrean sua ikusten da. Matxin ormara doa, arin. Jaso arri bat eta eskuan ipinten dau. Eskutitza artzen dau. Bere ondoan dago Dupin jauna. (Matxin Dupin-i begi-begira).**
- DUPIN **Eskerrik asko, Peru. Auxe da zure izena, ezta? Bai, ba dakik nik. Nik dana dakit. Zu ondo ezagutzen zaitut... Emon niri eskutitz ori.**
- MATXIN **Ez. Au neure semearen eskutitza da.**
- DUPIN **Ez da zure semearen eskutitza. Erregearen eskutitza da ori... Saxia-ko Erregeak dirua emon deusue zuei, guk zer egiten dogun jakiteko eta Erregearen eskutitzak ostuteko.**
- JON **Bai, egia da: emon deusku... Baiña, zelan jakin dozu zuk, eskutitz ori gure etxean euki dogula gordeta? Zelan jakin dozu zuk, ormazuloan euki dogula gordeta?**
- DUPIN **A! Nik dana dakit.**

O I A L A

LAPURRAK DATOZ

ANTZESLARIAK (Lagunak):

- ARANA-tar JOSE, tratularia.
- EDURNE, Joseren emaztea.
- SABINTXU, euron semea, 10 bat urtekoa.
- ANTON ATXA, Aranatarren adiskide bat.

1.—GO AGERRALDIA

(Tokia: Arana-tarren basetxe ederreko eskaratz txukun bat.—Abenduko arratsalde otz illun bat: amarrak-edo dira... Jose Arana, telefonoa eskuan, berbetan; Edurne, aren emaztea, suari sugarri geiago botaten...)

JOSE (Urrutizkiñez) **Zer diñozu? Nire zaldietako bat?... Bai, joan dan astean erosi neban... (Goragotik berba egiñaz): Zer! Baiña ziur zagoz, gero?... Bai, alan da... Orduan, amaiketan etorriko zareala ona? Ederto!... Ta eskerrik asko. Laster arte: asko poztuko nau, zu emen ikusteak... (Telefonoa eskegi egiten dau).**

EDUERNE **Zer izan da ori, Jose? Zure zaldiren bat erosi gura dabe, ala?**

JOSE **Erosi? Bai, erosi! Ostu da egin gura dabena!... Zera zan, Anton Atxa. Onek diñoanez, or ei dabil batenbat, gure «Baltza» ostu gurean.**

EDURNE **«Baltza»? Ezta, ba, orixe, zuk joan dan astean erosi zenduan zaldi baltz ederra?**

- JOSE Bai, orixe da. Egia esan, ez neban nik gauza andirik ordaindu zaldi orregaitik, baiña orain asko maite dot: bizkor-bizkorra da, izan bere, ta salto egiten bere ederto daki. Ondo salduko dodala uste dot.
- EDURNE Ta, nor da, ba, zaldi ori ostu gura dauana? Ez daki ezer Antonek?
- JOSE Ez, ez daki gauza garbirik... Badaezpadako gizon bi entzun ei ditu berak, ibai ondoan, illunetan berbetan. Anton urreratu danean, alde egin ei dabe gizonok. Baiña berba batzuk, beintzat, entzun ei ditu Antonek: «Baltza», «amabietan» eta «eroan Basozabal baserrira»...
- EDURNE Basozabal baserrira? Baiña an ezpada iñor bizi! Orma zaar guztiak bere ia jausi-bearrean dagoz an...
- JOSE Olantxe da, bai. Baiña baserri zaar ori ondo ezkutuan dago, bide nagusitik oso urrun. Toki egokia, benetan, lapur batentzat. Bear bada, zalburdiren bat-edo izango dau an, iges egiteko gertu...
- EDURNE Orduan, zergaitik ez deutzazu poliziari dei egiten? Arin badatoz, errez eskuratuko dabe lapur ori.
- JOSE Poliziari dei egin? Ez, ezta ori biderik onena. Nork daki zein gabetan etorriko dan lapur ori? Guk, beintzat, ez dakigu. Bear daba, gaur gabean etorriko da; bear bada, biar gabean... edo beste edozein gabetan... Ganera, Antonek esan deust, deitu deutzala berak poliziari, baiña zeregin asko ei dauke ertzañok: ez ei dauke astirik alperrik galtzeko, gauero-gauero lapur bati emen itxaroten... Lapurra datorrenean eskuratuko ei dabe; orduantxe deitu bear deutsegu guk ertzañei.
- EDURNE Baiña, Jose; ta gaur etorriko balitz, zelan menperatu lapurra, zeuk bakar-bakarrik? Gauza bildurgarria da ori; bear bada, ezbearren bat etorriko jaku ortik...
- JOSE Ez izan bildurrik, Edurne: Anton bera etorriko da ona, amaiketean, gauza guztiak zeatzago azal-duteko... Ganera, gertu dago Anton gauero ona etorteko bere, lapur ori gure eskuetan jausi arte.

Ba dakizu: Anton gizon indartsua da, ta neuk be eskopeta ederra daukat...

EDURNE

Olan bada, ederto. Anton Atxa nire begikoa da. Uriko bizimodua ain zoragarria da, izan bere; baiña, urian bizi arren, Anton dogu gu ikustera etorten dan adiskide bakarra... Zer! Euria? (Leiora doa, zerbaiten zaratea entzun dau-ta. Baiña ezta euririk: ate erdi-edegian SABINTXU agertu da, bere gau-jantzi ta guzti). Sabintxu! Zergaitik ez zagoz oean?

2.—GARREN AGERRALDIA

SABINTXU

Telefono-otsa entzun dot; gero aitatzok «Baltza» aitatu dauala bere bai, ta orduan jagi egin naz, dan-dana entzuteko... (Amagandik alde egin eta aitagana doa). Aita: oso polita da zaldi ori. Ez itzi, gero, iñori zaldi ori ostuten!

JOSE

Ez, ume, ez izan orren ardurarik. Antonek eta biok artuko dogu «Baltza»-ren ardurea.

SABINTXU

Baiña, aitatzok, lapur orrek aldatu egingo ditu, bear bada, bere asmoak... Ez ete da, gero, ordu bietan etorriko, edo beranduago...?

EDURNE

Zu ixillik! Aitatzok eta Atxa jaunak eurok jakingo dabe zein dan biderik onena, lapur ori atrapatuko... Orain, bada, zoaz barriri oera, ainbat ariñen... Zer? Oiñetakorik bere ez dozu jantzi? Otzitzen bazara otzitu, ba, ederrak emongo deutsudaz, gero!

SABINTXU

(Amaren esanei ez-entzun egiñik): Aita, aitatzok, jantziko naz neu bere, zuoi laguntzen joateko?

JOSE

Ez, Sabin... Entzun dozu amak zer esan deitsun. Zoaz oera, ta datorren goizean neuk esango deitsun dan-dana... (Sabintxu triste jarten da, ta ba doa, astiro-astiro, bere gelara... Jose aldizkari bat irakurten asten da: mutikoaren errazoiak ulertu arren, emaztearen bildur da... Gerotxuago musika ixiltsu bat ipiniko dau... Emaztea ta biak, jesarrita, irakurten... Gero, Anton Atxaren beribil-otsa entzun dabe kanpoan: Jose kanpora doa, arin, bere adiskidearen billa, ta biak batera sartzen dira...)

3.—GARREN AGERRALDIA

- ANTON ATXA **Ederto, bada; emen nozue... Gabon, Edurne; zelan zagoz? Asko poztuten nau beti bere zu ikusteak. Zeuk ondo dakizunez, nire bizitzan gauzatu bik baiño ez nabe beteten: emakume ederrak eta zaldi ederrak...**
- EDURNE *(Irribarrez):* **Zagoz ixillik, oker ori!... Ba noa; kafetxu bero bana gertauko deusuet: gau otza dago, egon bere, zaldi-lapur baten zain egoteko. Berogarri apur bat bearko dozue zeuen barruan. (Maitekiro begiratzen deutso Anton-i, ta gero gelatik urten egiten dau...)**
- ANTON **Ederto, ba, Jose... «Baltza» ori zaldi ederren bat da, antza... Orain, auxe bakarrik da jakin bear doguna: gaur gabean etorriko ete da lapurra? Ala biar gabean? Ala noiz?**
- JOSE **Nork jakin ori?... Baiña ezingo dogu ezer erabagi, Edurne kafeagaz etorri arte: berak be dan-dana jakin gura dau... Ba dakizu: Edurne ezta baserri-tarra, kaletarra baiño; orregaitik, pozik egoten da ori zinea-ta ikusten, batez bere lapurra-eta sarri agertzen badira. Orain, bada, bertan izango dau lapurra; ta, ori dala-ta, poz-pozik dagoala dirudi...**
- ANTON **Ederto. Nire ustez, pozik badago, ondo dago, ezta? (Antonon berbakerea apur bat arrigarria da; baiña une onetan Edurne sartzen da, ta Josek ez dau erantzuteko astirik).**
- EDURNE **Emen dozue, bada, zeuen kafetxua. Ura, zu etorri aurretik neukan berotuta, Anton... Orain, bada, entzun daigun lapurren zer ori, goitik beera...**
- ANTON **Ondo dago... Ba, antxe ibili naz ni, ibai ondoan gora ta beera, neure txalupea itxi dodan leku inguruan. Illun egoan ta ni... Entzun! Zer da ori? (Oin-otsak entzuten dira kanpoan; aurreko atea itxita dago ta alboko atea idigita).**

4.—GARREN AGERRALDIA

- JOSE **Sabin! Zetan zabiltz? Nun egon zara?**
- SABINTXU **Arin! Arin! Emen dabil lapurra, aitatxo. Emen dabil lapurra.**

ANTON *(Oso arrituta)*: Bai zera! Ori ezta egia. Nire ustez, goizegi da oraindiño. Ziur zagoz, gero, ume? Zer ikusi dozu?

SABINTXU *(Aitari begira)*: Aita, nik ezin izan dot lorik egin. Zeuri laguntzea gura neban, eta, orregaitik, jagi ta jantzi egin naz. Neure lo-gelako leiotik begira nengoala, argi bat ikusi dot: gizon bat, landatik, kortetarantz joan da. Orduan neu bere kanpora joan naz, ixil-ixilik, eta zain egon naz. «Baltza»-ren kortan ezta sartu; aurrera egin dau, ezkerretara; gero, ez dot ezer ikusi. Baiña entzun bai: ondo entzun dot zelan ate bat idigi dauan... Arin ibili bear dogu; bestela, lapur orrek iges egingo deusku.

JOSE Ederto, Sabintxu! Ekarri arin argi bat, eta etorri zeu be gure atzetik. Antonek eta nik libre euki bear doguz eskuak, lapur orrek burrukan egin gura badau bere... *(Emazteari)*: Zergaitik bildur-apegi ori, maite? Mutikoa geugaz dator, eta ez izan ezeren bildurrik. Zu zeu emen gelditu, baiña zain egon poliziari dei egiteko: laguntasunik bear badogu, Sabintxu bialduko dogu etxera; orduan, deitu zuk ertzaiñei... *(Ba doaz. Edurne leiora doa, ta idigi egiten dau. Begi-begira dago ta zuur, baiña geldi dago dana. Ezta ezer entzuten... Amar bat minutu geroago, etxera biurtzen dira mutikoa ta gizon biak).*

5.—GARREN AGERRALDIA

ANTON Jausi da, ba, Edurne! Nire gorputz aundi au ikusi dauanean, ez dau zirkiñik bere egin!

JOSE Bai. Antxe itzi dogu, ondo lotuta, asta-kortan. Ertzaiñak etorri arte, ez dogu askatuko... Baiña, gauza arrigarria da au, gero! «Zuri» ostu gura izan dau, ez «Baltza»...

EDURNE «Zuri»? Baiña, zer dala-ta «Zuri»? Balio andikoa da zaldi ori, ala?

JOSE Amerikano aberats batzuri saldu gura eutsen, antza. Amerikano orreik zaldi zuri bat gura ei dabe, euren alaba bakarrarentzat: amazapi urteko neskatillearentzat. Ez da gauza erreza, izan

bere, olango zaldi zuri-zuri bat aurkitzea, ta, orregaitik, amerikano aberats orreik gertu ei dagoz diru-mordo ederra emoteko... (*Urrutzkiñera doa*). Ederto. Orain, ertzaiñei deitu bear deutset: «Basozabal»-era bizkor badatoz, beste lapurra bere eskuratuko dabe...

ANTON

Zu, Jose: itxaron, mesedez. Dei ori egin aurretik, neuri entzun bear deustazu. (*Arpegia gorri-gorri daua*): Ara: nik gauza au aitatu bere ez neutsen egin ertzaiñei... Ganera, gizonik bere ez neban entzun ibai ondoan. Ipuin utsa izan da dan-dana. (*Aranatarrak aok zabal-zabalik begiratzen deutsoe, ezer esateko adorerik barik: ain arrituak dagoz!*): Parkatu, Jose, baiña lapurraren zer ori, guzur utsa zan...

JOSE

Baiña, nungo guzur utsa? Ara, Anton: nik ez dot ezer ulertzen: ori guzti ori egia izan da! Lapurra etorri egin da.

ANTON

Bai, olantxe da. Lapurra etorri egin da. Ta auxe da gauzarik arrigarriena. Bear bada, nik amesetan-edo ikusiko neban, lapurra etorriko zana. Ez dakit, ez dakit...

EDURNE

Sinisten deusut, Anton. Baiña, zergaitik sartu deuskuzu guri guzurrezko ipuin au?

ANTON

(*Geroago ta gorriago arpegia*): Zeugaitik, Edurne... (*Jose Aranari begira*): Entzun ondo, mesedez, neure aspaldiko lagun orrek... Zuek ementxe sartuta bizi zarie beti, iñora urten barik. Egia esan, zu zeuk, Jose, asko maite dozu baserriko bizimodua, ta Sabintxuk bere bai; Edurne, ostera, ez da zuen antzekoa: uri-zalea da emakume au. Uriko zaratea ta argiak maite ditu onek. Lagun artean ibiltea jako atsegin, eta emengo bizimodua bake-tsuegia da Edurnentzat. (*Edurnek eskua jasoten dau, ixilik egoteko esanaz, baiña Antonek ez-ikusi egiten deutso, ta berbetan jarraitzen dau*). Bere lagunakana bere ezin da au joan, autorik bere ez dozue-ta; zalburditxu bat baiño ez dozue. Sabin umetxua zala, naikoa zeregin eukan Edurnek umetxua jagoten; baiña orain Sabin eskolara dabil, eta Edurnek ez dauko zeregin aundirik etxean... (*Ixildu, ta albora begira jarten da. Sabintxu amagana doa ta beronen ondoan jesarten da*).

- JOSE (Emazteari maitekiro begiratuaz): Aurrera, Anton, aurrera! Asi naz zeozer ulertzen...
- ANTON Edurnek beti esaten dau, emen ez dala iñoiz ezertxu bere jazoten. Orregaitik nik ipuin ori asmau badot, onetarakoxe baiño ez da izan: Edurnek, egun batzuetarako beintzat, zerbait interesgarria izan dagian: zeri ekin eta zer erabili buruan...
- JOSE Eskerrik asko, Anton. Zu lango adiskiderik! Ganera, ni baiño gizon zuurragoa zara... (Apurtxu baten ixilik gelditzen da, zerbait asmetan; gero, barrezka): Ara: biar Bilbora joango gara danok, eta beribiltxu polit bat erosiko dogu. Olan Edurnek, berak gura dauan guztian, urten aal izango dau etxetik, uriko lagunak-eta ikusten.
- EDURNE (Pozez beterik): Milla esker, Jose! Maitagarria zara, benetan. Egia esan, auxe da gaur nire etxea; baiña aurrerrantzean geiago maiteko dok, noizik beiñean emendik urira urten aal badot... Orain, orduan, ertzaifnei deitu bearko deutsegu; bestela, ez da emen iñor oera joango, gau onetan.
- JOSE (Urrutizkiñez): Ertzaifñakaz, mesedez... Polizia da? Emen, Aranatar Jose. Gizon bat atrapau dogu, neure zaldi bat ostuten... Emen daukagu, ondo lotuta. Etorri zaiteze, mesedez, eta eroan eizue zeuekaz... Zer esan dozu? «Basozabal»? Bai. Ondo aditu dot: antxe itxarongo deusuegu... (Itxi telefonoa bere lekuan, eta lagunakana dator): Gaur arratsaldean, «Basozabal»-en, mutikoren batzuk beribil bat aurkitu ei dabe, guztiz apurtuta, ta beribilaren barruan gizon bat, ilda... Ara joan ei da orain polizi-beribila, ta geroago etorriko ei dira gugana... (Antoni): Entzun, Anton. Asko lagun-du deuskuzu zuk, «Etxezuri» salbaten; baiña, ez, arren, olango ipuin ikaragarririk barriro asmau. Gero egiazkoak izaten dira olango ipuinak!

O I A L A

1911

...

...

...

...

...

...

...

ZORI ONEKO LAPURRA

(Antzerkitxu onen aria, Victor Hugo-ren «Zoribakoak» elebarritik atara da).

ANTZEZLARIAK (Lagunak):

- GOTZAINA, Pierre izenekoa.
- JEAN VALJEAN, espetetxik iges egindako gizona.
- PERSOME, Gotzainaren arrebea.
- MARIE, etxeko neskamea (amabost urtekoa).
- ERTZAIN-BURUA.
- Beste ERTZAIN bi edo iru...

Aroa: 1.800-garren urte inguruan.

Lekua: Frantzia, Paris-tik 50 kilometrora.

Gotzainaren etxeko eskaratzean; etxe txikia, apaindura gitxikoa.

1.—GO AGERRALDIA

(MARIE eskaratzeko zeregiñetan dabil. PERSOME, mai-zapia ipinten).

PERSOME **Marie, oindiño ez al dago gertu afaria?**

MARIE **Ez, oindiño ez, andrea.**

- PERSOME Egon bear leuke, ba. Ez dozu suaren ardurarik izan, neskato!
- MARIE Baiña, andrea; zuk zeuk egin dozu gaur sua!
- PERSOME Ez, gero, niri olango erantzunik! Lotsa geiago bear dozu...
- MARIE Bai, andrea.
- PERSOME Nora joan ete da nire nebea? Amaiakak jota dagoz, eta ez da agiri! Marie!
- MARIE Bai, andrea.
- PERSOME Gotzain jaunak itxi al dau mandaturik niretzat?
- MARIE Ez, andrea.
- PERSOME Esan al deutsu nora joian?
- MARIE Bai, andrea.
- PERSOME «Bai, andrea!»... Orduan, zergaitik ez deustazu ezer esan?
- MARIE Etxekandreak itandu ez deustalako...
- PERSOME Ori al da errazoa, ezer ez esateko?
- MARIE Andrea, zeuk esan deustazu gaur goizean, berba larregi egiten dodala; ta nik uste neban...
- PERSOME Aa! Zuk uste zenduan...! Alper-alperrik da zugaz!
- MARIE Bai, andrea.
- PERSOME Ez zaitetz ibili beti «bai, andrea» ta «bai, andrea» esaten, lela ori!
- MARIE Ez, andrea.
- PERSOME Ta, nora doala esan dau?
- MARIE Neure amaren etxera, andrea.
- PERSOME Oo! Zure amaren etxera. Zetara?
- MARIE Zelan dabillen itandu deust; eta nik, ez dala ondo aurkitzen esan deustat.
- PERSOME Ez dala ondo aurkitzen esan deustazu, ezta? Ta, jakiña; orain nire nebea etxetik kanpora, afaldu barik, zure ama «ez dala ondo aurkitzen» esan deustazulako.

- MARIE (Surtan dagoan lapikoari begira): Etxekandre, lapikoa irakiten dago.
- PERSOME Ba, orduan, atara eizu sutatik, lela orrek, ta ixildu zaitez. (Marie sutondora doa, lapikoa sutatik kentzera). Olan ez! Itxi neuri! Ipini eizu maian zidarrezko gatz-ontzia.
- MARIE Zidarrezkoa, andrea?
- PERSOME Bai, zidarrezkoa! Ez dozu ondo entzuten, ala?
- MARIE Saldu egin da, andrea.
- PERSOME Saldu egin dala? Saldu? Zoratuta zagoz?... Nork saldu dau? Zergaitik saldu dau?
- MARIE Gaur arratsaldean izan da, zu kanpoan ziñan artean. Gervais jaunak sarritan esaten eban, oso polita zala gatz-ontzi ori. Ta gaur Gotzain jaunak, aren etxera eroateko agindu deust, ta ainbat ondoen saltzeko.
- PERSOME Zuk ez zenduan olakorik egin bear, neuri itandu barik.
- MARIE Baiña, andrea, Gotzain jaunak agindu deust eta...
- PERSOME Gotzain jauna... zer bat da... Baiña, zetarako nai eban diru ori?
- MARIE Ama Gringoire-entzat zala uste dot, andrea.
- PERSOME Ama Gringoire! Ama Gringoire! A, bai; menditxu orretan bizi da atso zaar motz ori; berak beti esaten dauanez, oetik jagiteko makalegi ei dago! Jazoten dana da, jagiteko baiño alperrago dala sorgin ori, lanik ez egitearren. Ta ama Gringoire-k, zetarako bear eban, ba, diru ori?
- MARIE Etxe-saria (errentea) ordaintzeko, andrea. Etxe-jaubeak, ez ebalá geiago itxarongo esan ei eutson; gaur bertan botako ebala etxetik, ordaintzen ez baeutson. Alan dala, Jean mutikoa bialdu eban arek Gotzainagana, laguntza eske, eta...
- PERSOME Oo! Galdua dogu diru ori, galdua! Atso orrek ez deusku ezer biurtuko. Saldu zituan soloak; jan eban, aurreratuta eukan diru guztia; etxeko tresnak, dana!... Nik diru apur bat baiño ez daukat; eta bera, jateko bear dogu... Ta orain,

- nire gatz-ontzia! Nire gatz-ontzi polita! (Negarrez).
Ai! Au larregi da! Larregi da!
- MARIE Parkatu, andrea. Nik jakin izan baneu...
- PERSOME Parkatu?... Zergaitik parkatu?... Gotzain jaunak bere gatz-ontzia saldu nai badau, zergaitik ez dau salduko, ba?... Zoaz, eta garbitu eizuz eskuok, loi-loi daukazuz eta.
- MARIE Bai, andrea. (Marie C. atetik doa kanpora, ta Gotzaiña sartzen da, B. atetik).

2.—GARREN AGERRALDIA

- GOTZAINA Oo! Emen bai ondo, epel-epeletan! Otz onegaz urteteak, izaten dau gero bere atsegiña bere, etxe epelean sartzean... (Persome-k lagunduko deuto txartesa kentzen). Eskerrik asko, maite. (Arrebeari begira). Zer, Persome? Zer jazo da? Zuk negar egin dozu! Naigaberen bat emon deutsu Mariek, ala?
- PERSOME Ez, ez da Marie izan, zera baiño...
- GOTZAINA Tira! Gero esango deustazu. (Marieri dei egiñaz). Marie, neskato! (Ba dator Marie). Marie, zoaz arin zure etxera. Zuen ama obeto dago. Otoitz egin dot beragaz batera, eta osagilleak bere ikusi dau. Zoaz arin etxera. (Marie k jakea jazten dau). Ta etxean sartzean, atea ixil-ixilik idigi, zuen ama lo egongo da ta...
- MARIE Eskerrik asko, jauna! Eskerrik asko! (Aterantz a doa).
- GOTZAINA Erdu ona, Marie. Artu eizu jantzi lodi au; ipini eizu lepo gaiñean. Otz andia egiten dau gau onetan.
- MARIE (Samurtuta): Oo! jauna, eskerrik asko!
- PERSOME Ori da lelokeria, Pierre! Neskatoa gaztea da. Otzak ez deutso kalterik egingo.
- GOTZAINA Ai, Persome; zu ez zara kanpoan ibili. Ez dakizu ondo zelako gau otza dagoan. Marie! Erdu ona;

neuk ipiniko deutsut. (*Ipinten deuto*). Ederto! Orain, zoaz arin, txiki. (*Marie kanpora doa, B. atetik*).

- PERSOME Pierre, ez neuke zugaz asarretu gura, baiña... Jesarri zaitetz eta afaldu eizu. Ta afaria gaur ona ezpadago, zeure erruz izango da, luzaro egon da-ta itxaroten.
- GOTZAINA Usaintxu gozoa dauka, beintzat.
- PERSOME Ziur nago, Marieren ama ez dana ain geisorik egongo; zuk ez zeunkan zetan etxetik urten, gaurkoa lango gau baten. Nire ustez, olakoak euren burua geiso egiten dabe, Gotzaina eurak ikustera joan daiten. Emoten deutsuezan nekeak eta, ez dabez ikusten, ez.
- GOTZAINA Eskertzekoa da, olakoak ni ikusi gura izatea.
- PERSOME Ondo dago. Baiña, nire ustez, maitasunak etxetik asi bear dau.
- GOTZAINA Ta orrexegaitik egin dozu afari gozo au niretzat. Oso ona zara niretzat, arreba.
- PERSOME «Ona zuretzat». Bai, ba naz! Ni barik, neuk zaindu ezik, zu zer izango ziñake? Munduko alper guztien eta atso zaar guzurti guztien morroitxu bat baiño ez.
- GOTZAINA Alperrek eta guzurtiak badira, eurak dira zori txarrekoak, ez ni.
- PERSOME Baiña ori zorakeria bat da. Laster ez dozu ezer bere eukiko. Dana emoten dozu, dan-dana...
- GOTZAINA Ara, Persome; mundu onetan ainbeste gose ta naigabe dago, ta nik aal dodana ain gitxi da, ain gitxi!...
- PERSOME Naigabeak, bai; baiña zuk ez dozu ikusten, zeu geien maite zaituanari emoten deutzazun naigabea, neuri emoten deutzazun atsekabea...
- GOTZAINA (*Zutundurik*): Zuri, laztana? Min emon deutsut? A! Bai... Oraintxe gogoratzen naz: zu negarrez egon zara... Neu nintzan errudun? Ez neban nai, zuri naigaberik emoterik. Parkatu!
- PERSOME «Parkatu», bai; baiña parkatuta ez dira zuzentzen okerrak... Tira! Asi zaitetz jaten, afaria otzitu orduko.

- GOTZAINA Bai, maite. (*Jesarten da*). Baiña esan eidazu...
- PERSOME Zu ume bat lez zara. Neuk egon bear beti gaiñean! Ta, gaiñean ezpanago, zidarrezko gatzontzia bere saltzeko agintzen deutzazu Marieri.
- GOTZAINA Aa! Bai, gatz-ontzia. Parkatu! Ainbeste maite zenduan, ala?
- PERSOME «Ainbeste maite!»! Bai orixe! Urte askotan egon da gurean...
- GOTZAINA Bai, olantxe da. Parkatu. Ederra zan, bai. Baiña, maite, gatza arrizko ontzitxu baten bere gorde leiteke...
- PERSOME Jakiña; ta okelea lurrean jan bere bai! Orraino eldu bear! Gringoire atso zaar sorgin ori! Arrituta nago, zelan bialdu ez dauan barriro Jean mutikoa.
- GOTZAINA Ba nik..., egun bat edo birako geurera etorteko esan neutson; baiña berak uste dau, zuk ez dozula ori nai izango...
- PERSOME Ez dodala ori nai izango!
- GOTZAINA Eta etxe-jaubea gizon ona da, izan; baiña ezin eban geiago itxaron, etxe-saria jaso barik. Ta, orregaitik... ulertuko dozu... Neuk ordaindu bear izan deutsot.
- PERSOME Zeuk ordaindu bear? A, bai!
- GOTZAINA Bai, ba; ta nik ez neukan dirurik. Orregaitik, gatzontzia saldu bear izan neban. (*Irribarrez*). Baiña parkatu, min emon badeutsut...
- PERSOME Aurrera! Aurrera!... Alper-alperrik da zuri ezer esatea. Laster, zeure argimutillok bere saldu egingo dozuz zuk!
- GOTZAINA (*Ben-ben*): Ez, maite, ez; nire argimutillik ez!
- PERSOME Ta, zergaitik ez? Bear bada, euron diruaz beste atso zaarren baten etxe-saria ordainduko zeunke.
- GOTZAINA Ai, Persome. Zure asmoak oso onak dira, baiña argimutillok ez ditut saldu gura. Ba dakizu: geure amatxo maiteak emon eustazan bere eriotz-orduan, zu jαιο ta laster. Ondo gordeteko eskatu eustan, bere gomutagarritzat... Bear bada, ez dago

- ondo, guk argimutilok orrenbeste maite izatea. Zer uste dozu?
- PERSOME Pierre! Pierre! Ez eizu geiagorik esan, biotza apurtu bear deustazu ta... Ba noa oera.
- GOTZAINA (*Bigun-bigun*): Jaungoikoak gorde zaizala, gau onetan eta beti! (*Persome-k arasako atea itxi egiten dau*).
- PERSOME Ez zaitetz luzaro egon irakurten, begiak nekatu arte.
- GOTZAINA Ez, maite. Gabon! (*Persome bere gelara doa, C. atetik*).

3.—GARREN AGERRALDIA

- GOTZAINA (*Mai aurrean jesarri ta liburu bat idigiten dau. Gero, argimutillei begira geratzen da*): Bai, onein diruaz beartsuren baten etxe-saria ordaindu leiteke. Ondo egin dau ori esatea... (*Egur apur bat botaten deutso suari; argiontzia ixiotu, liburu ta paper batzuk atondu, ta barriro jesarten da. Amabiak dira. Irakurten asten da. Une onetan, ixil-ixilik, Jean Valjean sartzen da, espetxetik iges eginda dabilen gizon bat. Aizto andi bat dakar eskuan. Gotzainari oratuten deutso, atzekaldetik*).
- VALJEAN Deadarrik egiten badozu, gizon illa zara!
- GOTZAINA Baiña, ene adiskidea, ikusten dozunez, ni irakurten nago. Zergaitik deadar egin? Zetarako bear dozu nire laguntasuna?
- VALJEAN Nik jan egin gura dot. Iru egunean nago ezer jan barik. Ekazu zeozer jateko... arin, baiña... arin... Entzun dozu?
- GOTZAINA Bai, seme; izango dozu zer jan. Oraintxe eskatuko deusadaz nire arrebeari arasako giltzak. (*Zutundu egiten da*).
- VALJEAN Jesarri zaitetz! Geldi or, lagun!... Zuk arrebeari deituko deusazu giltzak ekarteko, e? Ta morroiak bere itzartuko dozuz! Tira, nun dago janaria? Nik ez dot giltzik bear. Arin! Esaidazu nun dagoan janari ori.

- GOTZAINA (Bere buruagaz berbetan): **Persome-k ez eban itxi bear arasea.** (*Gizonari*). **Ara, anaia ori, ez izan emen ezeren bildurrik. Etxe onetan, neure arrebea ta neu baiño ez gara bizi.**
- VALJEAN **Ta zelan dakit nik ori?**
- GOTZAINA **Zelan? Neuk diñotsudalako.** (*Valjean Gotzainari begi-begira, luzaro*).
- VALJEAN **Uuum! Baiña arriskuan sartuko naz.** (*Gotzaina A. aterantz doa*). **Zu, entzun ondo: guzurra badiñozu, aizto au biotz-biotzean sartuko deutsut. Nik ez daukot zer galdurik.**
- GOTZAINA **Ezetz? Bai, seme; zeure arimea galdu zeinke; ta zure arimeak nire biotzak baiño geiago balio dau.** (*C. ate ondolik*). **Persome! Persome!** (*Valjean zutunik dago, Gotzainaren atzean, aiztoa eskuan dauala*).

4.—GARREN AGERRALDIA

- PERSOME (*Barrutik*): **Zer jazoten da?**
- GOTZAINA **Bidazti bat dago emen, eta gizajoa gose da. Zatoz ona ta idigi eizu arasako atea, ta afari apur bat emongo deusat.**
- PERSOME **Zer? Gabeko orduotan? Bidez doan edozein ganorabakoren deiari erantzuteko ordua da au, ala lotan egoteko ordua?**
- GOTZAINA **Baiña, Persome, bidaztia gose da ta...**
- PERSOME **Tiiira ba, oraintxe noa.** (*Sartzen da Persome. Gizonaren eskuetan aiztoa ikustean, ikaratu egiten da*). **Pierre! Zer egiten dau gizon onek aizto orregaz?**
- GOTZAINA **Aiztoa?... Aa... bai...; guk geure aiztoak saldu egin doguzala uste izango eban eta...** (*Barre egiten dau, arrebea nasaitzeko*).
- PERSOME **Pierre! Dardara baten nago. Piztia basati baten antzera begiratzen deust.**
- VALJEAN **Ibili zaitetz bizkor! Ekarri niri janaria ta edaria; bestela, biok garbituko zaituet... ta, orduan, neuk artuko dot janaria.**

- GOTZAINA **Persome, ekazuz giltzak.** (*Emoten deutoz*). **Eta orain, maite, zoaz barriro lotara.** (*Persome aterantz doa. Gizona, salto batez, bere aurrean jarten da*).
- VALJEAN **Geldi! Ni emen nagoan artean, ementxe egon bear dozue biok.** (*Arreba Gotzainari begi-begira*).
- GOTZAINA **Persome, jaun oni poz emoteko, jesarri zaitetz maian.** (*Arreba mai-ondoan jesarten da, gizon bie begi-begira*). **Ba dogu emen okela otz apur bat, ardao pizkat, eta ogia...**
- VALJEAN **Ipini eizuz mai-gaiñean ta egon zaitetz zutunik, mai-aurrean, neuk ikusteko lekuan.** (*Gotzainak beteten dau agindua. Gero, arasea idigi, eta aiztoa ta sardea ataraten ditu. Aiztoa, gizonak eskuan daukanaren antzekoa da*).
- VALJEAN **Au baiño zorrotzagoa da nire aiztoa!** (*Atzamarra sorbatzean erabilten dau, zorrotza dan ala ez ikusteko; gero, neba-arrebei begira*). **Sardea!** (*Eskuan artzen dau*). **Ez da zidarrezkoa, burdifiazkoa da.** (*Bota egiten dau*). **Guk, espetxean, ez dogu sardarik erabilten.**
- PERSOME **Espetxean?** (*Valjean-ek okela zati aundi bat ebagiten dau; gero, aginakin, piztia bat lez tiraka asten da. Bapatean, ingurura begiratzen dau*).
- VALJEAN **Zer da ori? Zer dala-ta daukazu leioa idigita ta atea itxi barik, edozein sartzeko moduan?**
- GOTZAINA **Ba, orrexegaitik dagoz idigita: edozein sartu daiten...** (*Valjean-ek atea ta leioa itxi egiten ditu*).
- VALJEAN **Ederto. Orain itxita dagoz.**
- GOTZAINA (*Triste*): **Leenengo aldiz, ogeta amar urteotan!** (*Valjean-ek gogotsu jaten dau, ta azur bat lurrera bota dau*).
- PERSOME **Ai! Nire gela garbi txukuna!** (*Gotzainak azurra jaso ta mai-gaiñean izten dau*).
- VALJEAN (*Gotzainari*). **Ez daukazu zuk lapurren bildurrik?**
- GOTZAINA **Euren erruki naz.**
- VALJEAN **«Euren erruki»? Ja, ja, ja.** (*Ardaoa zurrut edaten dau*). **Barregarri da: «euren erruki»! Ja, ja, ja...** (*Barriro edaten dau*). (*Bapatean*). **Zu, nor zara?**
- GOTZAINA **Ni Gotzaina naz.**

- VALJEAN **Ja, ja, ja. Gotzaina! Auxe da ederra! Gotzaina!**
- GOTZAINA **Persome, itzi gaizuz bakarrik. Jaun onek parka-
tuko deutsu. Ziur nago.**
- PERSOME **Zu onegaz itzi?**
- GOTZAINA **Bai, mesedez. Nire adiskideak eta biok nasaiago
berba egin bear dogu. (Valjean-ek barriro edaten
dau).**
- VALJEAN. **Zer diñozu? Gu itzi?... Bai, bai, itzi gaizuz. Gabon!
Goztainagaz berba egin gura dot. Gotzaina! Ja, ja.
(Barre egin eta barriro edaten dau).**
- GOTZAINA **Gabon, Persome. Biar arte! Ondo lo egin! (Persome
C. atetik doa kanpora).**

BOSGARREN AGERRALDIA

- VALJEAN (*Oraindino barreka*): **Gotzaina! Ja, ja...! Ondo dago.
Ba ni... (Bapatean, deadarka). Ba dakizu ni nor nazan?**
- GOTZAINA **Uste dot, naigabe ta ordu larri asko ikusitako
gizon bat zareala.**
- VALJEAN **Ordu larriak? Naigabeak? (Ez dau ulertuten). Aa!
Bai, bai. (Edaten dau). Baiña ori antxina izan zan.
Ja, ja! Orduan ni gizon bat nintzan; orain, ni enaz
gizona; zenbaki bat naz, numero bat: 15.729-
garrena. Eta, joandako 10 urteotan, «infernuan»
bizi izan naz.**
- GOTZAINA **Esaidazu zelangoa dan ori, «infernu» ori.**
- VALJEAN **Zetarako? Ertzainei deitzea nai dozu, ala..., ni
euren eskuetan izteko?**
- GOTZAINA **Ez-! Nik ez deutset ertzaiñei deituko.**
- VALJEAN (*Arrutiruk begiratuaz*): **Sinisten deusut... (Burua es-
tutzen dau), baiña... ez dakit zergaitik...**
- GOTZAINA (*Valjean-en besoan bere eskua ipiniaz*): **Esaidazu zer
egiten zenduan, «infernuan» sartu aurretik.**
- VALJEAN **Ainbeste urte dira ta, ia aaztu egin jat!... Etxetxu
polit bat neukan. Ormetan lorak eukazan...
(Amesetan balego lez). Areik bai lora politik, arratsal-**

deko eguzkitan!... Andra bat bere ba zan etxetxu aretan. Zera zan... (*sakon ausnartuaz*) neure emaztea zala uste dot... bai. (*Bapatean, arin itz egiñaz*). Bai, gogoratzen naz: geisorik egoan bera. Ez geunkan zer janik. Nik ezin neban lanik lortu; urte txarra zan. Ta nire emaztea, Jeanette nirea, geisorik egoan, il-zorian... Orduan, lapurretan egin neban, neure emaztearentzat janari apur bat erosteko. (*lxil-une luzea. Gotzainak eskua artzen deutso*). Atrapau egin ninduen. Parkatzeko ta parkatzeko eskatu neutsen nik. Esan neutsen zergaitik ostu neban, baiña eurak barre egin eusten. Epailleak, ni 10 urterako espetxean sartzeko agindu eban!... Amar urte «*infernuan*»! Eta, espetxeko leenengo gabean, zera esan eusten: il zala Jeanette! Jaungoikoak zigortuko al ditu! Zigortuko al ditu dan-danak!... (*Arpegia esku artean gordeko dau*).

GOTZAINA

Orain, esaidazu zelangoa zan espetxea, «*infernu*» ori.

VALJEAN

Ori esan?... Ara, ni aldi baten gizona nintzan. Orain, piztia bat naz; ta piztia banaz, eurak egin nabe ni piztia. Piztia basati bat lez lotu ninduen. Txakur bat lez jo ninduen. Gorputza, zikina dariola euki dot, zorriz josita. Ol-gaiñza lo egin dot. Eta amar urtean ori, amar urtean! Ene Jaungoikoa! Neure izena kendu egin eusten, arimea bere ostu; ta gorroto baltzez bete nire biotza. Baiña, egun baten, aaztu egin jaken piztia oni kateak ezartea, ta orduan nik iges egin neban. Libre nintzan! Sei aste dira, au jazo zala. Libre nintzan... libre ilteko!

GOTZAINA

Ilteko?

VALJEAN

Bai. Jateko, il egin bear! An «*infernuan*» janari apur bat lortuten dozu; baiña, iges egitean, ezer bere ez... Neure billa ebiltzan alde guztietatik. Nik ez neukan ez paperik, ez izenik, ez ezer. Alan ba, ostu egin neban barrero bere: jantzi oneik ostu nituan (*nebazan*); eguneroko janaria bere, ostu egin bear. Lo, barriz, basoetan, txaboletan, edozein lekutan. Ezin nintzan ifiora joan lan billa. Urietan bere ezin sartu eskean. Orregaitik, ez neukan beste biderik eta, lapu-

- rretan egin bear. Eurak egin nabe ni lapur! (*Ardabotella utsitu ta surtara jaurtiten dau*).
- GOTZAINA Ene semea, zuk gorriak ikusi dozuz, bai. Baiña guztiontzat dago itxaropena.
- VALJEAN Itxaropena? Itxaropena? Ja, ja, ja! (*Barre egiten dau, basati batek lez*).
- GOTZAINA Asko ibili zara ta nekatuta zagoz. Etzun zaitetz eta lo eizu ementxe. Neuk ekarriko deutsudaz estalki batzuk.
- VALJEAN Eta iñor badator?
- GOTZAINA Ez da iñor etorriko. Eta, etorten bada bere, zu ez zara nire laguna, ala?
- VALJEAN Zure laguna?
- GOTZAINA Gotzainaren lagunari ez deutso iñok kalterik egingo.
- VALJEAN Gotzainaren laguna! (*Burua estutuz; ezin dau ondo ulertu*).
- GOTZAINA Ba noa estalki billa. (*A. atetik urteten dau*).

SEIGARREN AGERRALDIA

- VALJEAN (*Zutundu, ta barrero ixten ditu leioa ta atea*): **Gotzainaren laguna!** (*Sutondora urreratzen da, berotzeko; argimutilliei begira jarten da; gero, ingurura begira, bakarrik dagoan ala ez ikusteko. Azkenez, eskuetan artu ta zelako aztuntasuna dauken ikusten dau*). **Zidarrezkoak!... Ta aztunak, gaiñera!** **Diru pillo ederra balioko dabe, ba...** (*Gotzainaren pauso-otsak entzuten ditu, ta leengo lekuan izten dauz; baiña bat mai-gaiñera jausten da*).

ZAZPIGARREN AGERRALDIA

- GOTZAINA (*Barrura sartzean, ikusten dau Valjean zetan dabillen, ta jesar-lekura doa estalkiakaz*). **Zer? Nire argi-mutilliei begira zagoz? Ni arro nago euron jaube izateaz.**

Neure amak emon eustazan... Bear bada, ederregiak dira etxetxu onetarako; baiña, eurok dira nire amaren gomutagarri bakarra... Gertu dago zure oea. Etzungo zara, ezta?

VALJEAN **Bai, etzungo naz. Baiña, esaidazu; zergaitik zara zu ain ona nigaz? Zer lortu gura dozu? E?**

GOTZAINA **Gura dodana, auxe baiño ez da: Nire adiskideak lo on bat egitea.**

VALJEAN **Nik uste dot, zuk ni eliz-gizon egin nai nozula: «arimea salbau» nai dozula. Ezta, ba, olan esaten?... Ba, ara: alperrik zabiltz. Nik ez dot «salbaterik» nai... Eta Eliza? Bah!... Elizari gorrotoa deutsat.**

GOTZAINA **Min andia artzen dot, ori entzutean, seme. Elizak zuri ez deutsu gorrotorik.**

VALJEAN **Orduan, zuk nire arimea «salbau» nai dozu. Ja, ja...! Asmo ona da ori. Ja, ja, ja! Ez, ez, Gotzain maite ori. Nik ez dot nai «maitetasunik», ez «itxaropenik», ez beste olango barriketarik.**

GOTZAIN **Ez dozu etzun nai? Berandu da.**

VALJEAN **Bai. Ondo dago. Baiña ni enaz «salbauko»... Ni, ni... (Etzuten da). Ziur zagoz, gero, ez dala iñor etorriko?**

GOTZAINA **Ez dot uste iñor etorriko danik. Dana dala, atea ondo itxi dozu, bada-ezpadan bere...**

VALJEAN **Uum! Ondo itxita ete dago, gero? (Atera joan eta bultza egiten deutso, itxita dagoan ala ez ikusteko. Gero, biurtu egiten da. Gotzainak eskuetan daukaz estalkiak. Valjean aserre dago). Zoaz oera! Ni neu estalduko naz. (Goztainak itxaron egiten dau). Joateko diñotsut!**

GOTZAINA **Gabon, seme. (Goztaina ba doa, A. atetik).**

ZORTZIGARREN AGERRALDIA

VALJEAN **(Goztaina joan arte itxaron egiten dau. Gero, Gotzainaren gelako atea idigi nai dau). Ez dago ondo itxita, jakiña!**

(Alde guztietara begi-begira, argi-mutillak ikusten ditu). **Barriro ikusi bear dodaz.** (Eskuetan artzen dauz). **Diru asko balioko dabe, ziur naz.** Diru-ordez emoten baditut, aukera ederra izango dot, barriro neure bizimodua asteko. **Uum! Agure orrek asko maite ditu; bere amak emon eutsozala esan dau.** Bere amak, bai. Areik ez ziran nire amaz gogoratu, ni «infernura» bota nindueanean. Gizon au oso ona da nigaz... Baiña, zetarako da, ba, Gotzain bat, jendeagaz ona agertzeko baiño? Zer! Biguntzen asi naz... Ene Jaungoikoa! A zelango barreak egingo leukeezan espetxeko nire lagunak, 15.729-garrena onan ikusiko balebe: gauza bat ostuteko dudaz beterik, biotza bigundu egin jakola ta! Biotza bigundu! Ja, ja! Nork esango eban! Ja, ja! 15.729-garrena biotza biguntzen asita. Onango barregarririk! Ja, ja!... Ez; artu argi-mutillok eta ba noa. Emen gelditzen banaz, goizean barriketan asiko jat agure ori ta bigundu egingo nau. Infernura bera ta bere barriketak! (Artu argi-mutillak, gorde jakepean, eta ariñeketan urteten dau B. atetik. Valjean-ek urteteaz batera, aizeak atea idigi egiten dau, zarata aundiaz).

BEDERATZIGARREN AGERRALDIA

PERSOME

(Etxe barrutik): **Nor dabil or?... Nor dabil or? Gaur gabean ezingo dot lorik egin! Nor dabil or?** (C. atetik sartzen da). **Atea ixten entzun dot, ziur nago.** (Alde guztietara begira). **Ez dago emen iñor?** (Gotzainaren atean deitzen dau; orduantxe konturatzen da, argi-mutillak falta dirala). **Argi-mutillak! Argi-mutillak! Ez dagoz emen... Pierre, Pierre! Urten! Urten! Lapurrak!...**

AMARGARREN AGERRALDIA

GOTZAINA

(A. atetik sartzen da). **Zer jazoten da, laztana? Zer jazoten da?**

- PERSOME Iges egin dau. Gizon gosekil orrek iges egin dau, ta zure argi-mutillak beragaz eroan ditu.
- GOTZAINA Nire argi-mutillik ez, Persome. Ez da ori egia izango. (*Begi-begira*). Gogorra da au, oso gogorra. Orreik ez ebazan eroan bear. Eurok ziran nire aberastasun guztia. (*Oso naigabeturik, ia negarrez*).
- PERSOME Tira, zoaz ta deitu ertzaiñei. Gizon ori ez zan urrun joango. Laster atrapauko dabe ta ekarriko deutsuez zure argi-mutillak. Leloa be leloa izan ziñan, argi-mutillak emen iztean, —ganera olango gizon bat etxean egoala.
- GOTZAINA Egia diñozu, Persome. Neurea da erru guztia. Ez nebazan emen itzi bear.
- PERSOME Ori da lelokeria diñozuna. Zeurea errua! Gizon ori lapur bat zan, lapur utsa. Ikusi orduko igarri neutsan nik orreri. Zoaz ta deitu ertzaiñei; bes-tela, neuk deituko deutset. (*Aterantz doa, baiña Gotzainak ez deutso izten*).
- GOTZAINA Eta... barriro bota gizon ori espetxera?... (*Bigun-bigun*). Barriro bialdu «infernura»? Ez, Persome. Zigor zuzena izan da au niretzat. Nik larregi maite nituan (*nebazan*) argi-mutillak. Eta ori ez egoan ondo. Nire zigor au ondo irabazita daukat, bai. Baiña, Jauna, gogorra da. Oso gogorra. (*Arpegia esku artean gordeko dau*).
- PERSOME Ez, Pierre, oker zagoz. Ertzaiñei zeuk deitzen ezpadeutsezu, neuk deituko deutset. Ez dot emen egon gura, dan-dana ostuten deutsuela ikusten. Ba dakit nire nebea ta nire Gotzaina zareana, ta Frantziako gizonik andiena; baiña kokolo bat zara, ume bat. Neu joango naz ertzaiñei deitzera.
- GOTZAINA Geldi, Persome! Argi-mutillak neureak ziran; baiña orain bereak dira. Oba da orretara. Berak nik baiño geiago bear ditu. Gure ama emen egon balitz, beste orrenbeste (*bardin*) egingo eban...
- PERSOME Baiña... (*Ate-joka aundiak entzuten dira*).
- ERTZAIN-BURU (*Kanpotik*): Jauna, gauza bat daukagu emen zuretzako. Sartu geintekoz?
- GOTZAINA Bai, aurrera, seme.

AMAIKAGARREN AGERRALDIA

(Ertzain-buru bat sartzen da, beste iru ertzaiñegaz. Valjean dakarre erdian, eskuak lotuta. Ertzain-buruak argi-mutillak dakaz eskuetan).

- PERSOME **A! Jausi az, e, lapur ori? Jausi az, e?**
- ERTZAINA **Bai, andrea. Gugandik alde egin gurean ikusi dogu. Bere agiririk ez dau erakutsi nai izan, nor dan esaterik bere ez; au dala ta, lotu egin dogu. A! Baiña gizon au gogor dago. Ez jaku, ba, burrukan asi! Eta burrukan genbiltzala, argi-mutillak jausi jakoz. (Persome-k argi-mutillak artu ta mai-gaiñean ipinten ditu, zapi bategaz garbituaz). Ni zure argi-mutillak gomutau naz eta onaxe ekarri dodaz. Esaidazu: zeureak dira, ezta?... Orduan, giltzapean sartuko dogu au. (Gotzaina ta Valjean alkarrerri begi-begira. Valjean-en begiak aserre bizian agiri dira, ta bildur barik).**
- GOTZAINA **Baiña... baiña nik ez dot ezer ulertuten. Jaun au neure adiskide on bat da.**
- ERTZAINA (Arrituta): **Zure adiskidea? Tira, tira!**
- GOTZAINA **Bai, neure adiskidea. Poz aundi bat emon deust bart: neugaz afaldu nai izan dau, ta nik... argi-mutillak emon deustodaz. (Argi ikusten da, ertzain-buruak ez deustala sinisten).**
- ERTZAINA **Zeuk emon oneri zeure argi-mutillak? Zeuk emon oneri?**
- GOTZAINA **Bai.**
- ERTZAINA **Zeuk emon oneri!**
- GOTZAINA **Ta, orain, uste dot askatuko dozuela gizon au.**
- ERTZAINA **Baiña onek ez deusku erakutsi nai bere agiririk; ez deusku esan gura, bera nor dan.**
- GOTZAINA **Esan deustut, ba, neure adiskide bat dala.**
- ERTZAINA **Bai, bear bada olan izango da, baiña...**
- GOTZAINA (Gogor): **Au, zeuen Gotzainaren adiskide bat da. Naikoa da ori jakitea.**
- ERTZAINA **Bai, baiña...**

- GOTZAINA **Baiña, zer?** (*Ertzaiña ta Gotzaiña alkarrerri begira, ixilik*).
- ERTZAINA **Ba... orduan... Uum!** (*Bere gizoni*). **Askatu gizon au!... Ta goazen! Kanpora!** (*Ertzainak kanpora doaz. Ixil-aldi luzea*).

AMABIGARREN AGERRALDIA

- VALJEAN (*Astiro-astiro, amesetan lez*): **Zeuk emon niri argi-mutillok! Emon!**
- PERSOME **Oo! Lapur ori! Lapur aundi ori! Gurera etorri ta izan dozu zer jan eta zegaz berotu. Ta, gero, lapurretan egin! Lapurretan egin zeure adiskide onari! Zu...**
- GOTZAINA **Persome, zu nekatuta zagoz. Zoaz zeure gelara ta lo eizu.**
- PERSOME **Zeer? Ta zu emen bakarrik itzi, gizon onegaz, barriro atzipetu** (*engañatu*) **zaizan? Edo, bear bada, ii! Ez, enaz joango emendik.**
- GOTZAINA **Persome, itzi gaizuz bakarrik.** (*Persome begi-begira dago; gero, bere atarantza doa*).
- PERSOME **Ondo dago; baiña, nik joan bear badot, neugaz eroango dodaz argi-mutillak.**
- GOTZAINA **Ez, Persome. Itzi eizuz argi-mutillok mai-gaiñean, eta joan zaitetz.**
- PERSOME **Ez, enaz joango!**
- GOTZAINA (*Gogor*): **Neuk, zeure Gotzainak, agintzen deutsut!** (*Ba doa Persome, astiro-astiro, gogo barik, C. atetik*).

AMAIRUGARREN AGERRALDIA

- VALJEAN (*Arrituta begiratzen deutso Gotzainari*): **Pozik nago, jauna, ertzaiñak eurakaz eroan ez nabelako. Pozik nago, ta eskerrik asko, jauna!**
- GOTZAINA **Orain, berton lo egin nai badozu, oea or dozu gertu.**

- VALJEAN Ez! (*Argi-mutillei begira*). Ez. Ezin dot. Gaiñera, joan egin bear naz. Paris-era eldu gura dot. Paris uri aundia da, ta an ez nabe aurkituko. Gabez ibili bear dot; ulertzen dozu, ezta?
- GOTZAINA Bai, ulertzen dot; gabez ibili bear dozu.
- VALJEAN Nik... nik ez neban sinisten, mundu onetan gizon onik izango zanik. Bein espetxean egon ezkerro, ez da ezer sinisten. Baiña orain ba dakit: zu, beintzat, ona zara. Ta... ta... arritu egingo zara, baiña gauza bat eskatu nai deusut: egingo al dozu otoitz bat nire alde, nik emendik alde egin aurretik? Uste dot, otoitz batek asko lagunduko deustala. (*Lotsatuta dago ta burua makurtu egiten dau. Gotzaiñak, ezarri bere eskuak Valjean-en buru gaiñean, eta otoitz egiten dau. Gero, babatean, Valjean-ek abots larriagaz*): **Gabon!** (*Aterantz doa, arin*).
- GOTZAINA Itxaron, seme. Aaztuta itzi dozuz zeure gauzak. (*Argi-mutillak emoten deutsoz*).
- VALJEAN Zer esan nai deustazu? Emon egiten deustazuz?
- GOTZAINA Bai. Artu eizuz, mesedez. Ondo etorriko jatzuz. (*Artzen ditu Valjean-ek. Guztiz arrituta dago*). Eta, seme: etxe ostein, bidetxu bat dago basorako. Bidetxu ori Paris-eraino doa. Oso baketsua izaten da beti bidetxu ori; lagun gitxi ibiltzen da ortik. Gaiñera, ertzaiñei, nire adiskide onai, ez jake atsegin izaten, gabez olango bideetatik ibiltea. Arritzekoa da, ezta?
- VALJEAN (*la barbarik egin eziñik*): Ai! Ni lelo bat naz, ume bat onan negar egiteko. Baiña zeuk sortu dozu nire biotzean... Gauza barri bat sortu dozu nire biotzean: barriro gizona nazala ta ez basoko piztia bat! (*Atzeko atea idigita dago, ta Valjean atera-bidean geldit*).
- GOTZAINA (*Bere eskua Valjean-en lepoan jarriaz*): Gogoan izan beti, ene seme, soin au, soin gaxo au, Jaungoiko biziaren etxea dala...
- VALJEAN (*Atetik*): Jaungoiko biziaren etxea... Bai, gogoan izango dot. (*Ba doa*). (*Gotzainak atea astiro-astiro itxiko dau, ta otoitzean asiko da, belauniko*).

O I A L A

I.—(ESKUTITZ GALDUA)

IZTEGITXUA

aitatu	mencionar	igordi	restregar
azka	restregando	kokot	cogote
danbada	golpe	oial	telón
eskeko	mendigo	zapi	trapo, lienzo

II.—(LAPURRAK DATOZ)

IZTEGITXUA

aldatu	cambiar	ezbear	desgracia
aldizkari	periódico	maitekiro	amorosamente
alperrik	en vano	menperatu	someter
antza	al parecer	oial	telón
ardura	preocupación	oiñetako	calzado
askatu	soltar, librar	sugarri	combustible
badaezpadako	sospechoso, du- doso	txukun	aseado
berbakera	modo de hablar	zain (egon)	aguardar
beribil	coche	zalburdi	coche (de ca- ballos)
dirudi	parece	zeatzago	más detallada- mente
ertzain	policía	zirkin	movimiento
eskegi	colgar	zuur	prudente, listo
eskuratu	coger		

III.—(ZORI ONEKO LAPURRA)

IZTEGITXUA

abots	voz	arasa	armario
agiri	documento, aparecer	ardura	cuidado, preo- cupación
agure	anciano	arrisku	peligro
alperrik	en vano	atsekabe	dolor
antzeko	parecido	atzipetu	engañar
apaindura	ornato	astun	pesado

aukera	ocasión	jaurti	arrojar
ausi	romper	kate	cadena
bapatean	de repente	lapurretan egin	robar
basati	salvaje	leiteke	podría...
belauniko	de rodillas	lortu	lograr
ben-ben	muy serio	lotu	atar (detener)
berekautan	para sí	makal	débil
bidazti	caminante	makurtu	inclinarse(se)
billatu	buscar	mandatu	recado
elebarri	novela	naigabe	pena
epaille	juez	nekatu	cansar(se)
erdu!	¡ven!	oartu	advertir
erruki izan	tener compa- sión	orraitino	sin embargo
errudun	culpable	piztia	bicho, fiera
ertzain	policía	samurtu	enternecer(se)
espetxe	cárcel	sorbatz	filo
estaldu	cubrir	txartes	capisayo, abrigo
estalki	cubierta, manta	usain	perfume
ezarri	colocar	utsitu	vaciar
gomutagarri	recuerdo	zapi	lienzo, trapo
gomutau	recordar	zetara?	¿a qué?
gogoratu	recordar	zidar	plata
gogotsu	de gana	zigor(tu)	castigo (casti- gar)
gorroto	odio	zoratu	enloquecer
gotzain	obispo	zoribako	desgraciado
il-zorian	a punto de morir	zorri	piojo
irakin	hervir	zorrotz	afilado
i(ra)tzartu	despertar		
ixiotu	encender		
jake	chaqueta		
jakiña!	¡claro!		
jarri	poner		